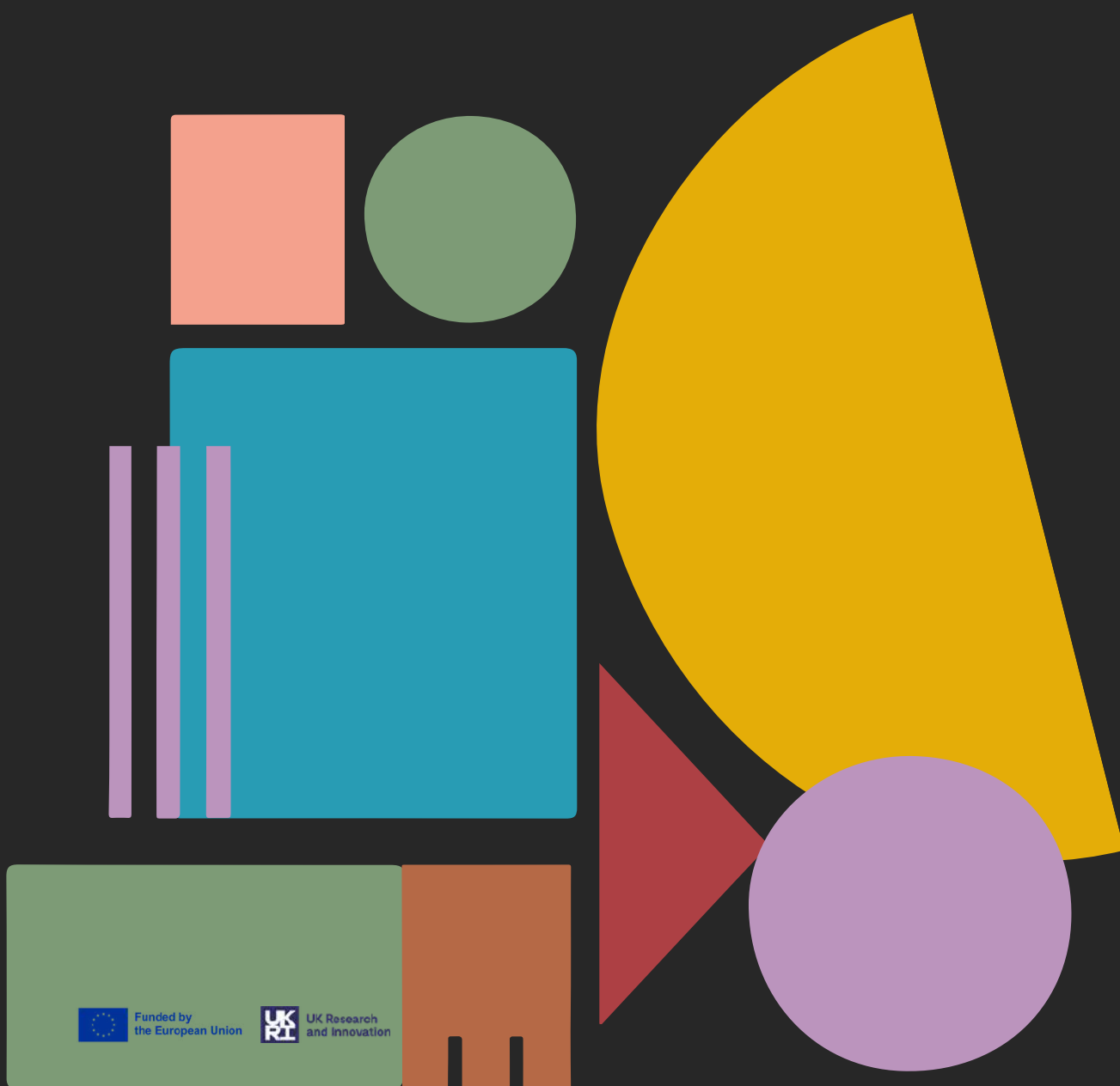

DEMOKRĀTIJAS PIEDZĪVOŠANA AUGSTĀKAJĀ IZGLĪTĪBĀ

ESTĒTISKĀS UN ĶĒMENISKĀS MĀCĪŠANĀS
DEMOKRĀTIJAI ROKASGRĀMATA

Galvenie autori

Sandra Wallenius-Korkalo
Monika Pažur

Līdzautori

Susan Meriläinen
Kardelen Dilara Cazgir

Redaktori

Pilvikki Lantela
Philippa Mulbery
Cláudia Neves

Pētnieki, kas piedalījās izstrādē

Kardelen Dilara Cazgir
Katarina Aladrović Slovaček
Pauliina Jääskeläinen
Susan Meriläinen
Dirk Netter
Monika Pažur
Veronika Clara Pinzger
Maša Rimac Jurinović
Lea Spahn
Joonas Vola
Sandra Wallenius-Korkalo
Susanne Maria Weber
Helena Wolter
Canan Yalvac

Finansējums

Šo projektu finansē Eiropas Savienības pētniecības un inovācijas programma “Apvārsnis Eiropa” saskaņā ar grantu līgumu Nr. 101094052 un Apvienotās Karalistes Pētniecības un inovācijas aģentūra (UK Research and Innovation – UKRI), atsauces numurs: 10063654.

Atruna

Projektu finansē Eiropas Savienība. Tomēr paustie uzskati un viedokļi ir tikai autora(-u) uzskati un viedokļi un ne vienmēr atspoguļo Eiropas Savienības vai finansējošās aģentūras nostāju. Ne Eiropas Savienība, ne finansējuma piešķirējas iestādes nav atbildīgas par to saturu.

Nosaukums un licence

Demokrātijas piedzīvošana augstākajā izglītībā: Estētiskās un ķermeniskās mācīšanās demokrātijai rokasgrāmata © 2026 AECED konsorcijs: (Lapzemes Universitāte – Somija, Hertfordšīras Universitāte – Apvienotā Karaliste, Marburgas Universitāte – Vācija, Universidade Aberta – Portugāle, Rīgas Tehniskā universitāte – Latvija, Zagrebas Universitāte – Horvātija).

Šis darbs ir licencēts saskaņā ar Creative Commons Attribution 4.0 International licenci (CC BY 4.0). Ar šīs licences noteikumiem var iepazīties šeit:

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Pieejamība un izmantošana ar teksta atskaņošanas rīkiem

Šis dokuments ir veidots tā, lai būtu ērti izmantojams kopā ar teksta atskaņošanas rīkiem un palīgtechnoloģijām. Teksts ir sakārtots skaidrā, numurētā struktūrā un izkārtots loģiskā lasīšanas secībā, lai atbalstītu audio nolasišanu. Attēliem un diagrammām ir pievienoti alternatīvie teksti, ja tiem ir būtiska nozīme satura izpratnē.

Lai atvieglotu orientēšanos dokumentā, pēc pieprasījuma ir pieejama arī piekļūstama Word versija.

Visām šajā dokumentā iekļautajām diagrammām un tabulām ir pievienots īss skaidrojošs teksts, lai nodrošinātu pieejamību lasītājiem, kuri izmanto ekrāna lasītājus vai teksta atskaņošanas rīkus.

Ieteicamā atsauce uz šo ziņojumu:

AECED konsorcijs (2026). Demokrātijas piedzīvošana augstākajā izglītībā:

Estētiskās un ķermeniskās mācīšanās demokrātijai rokasgrāmata.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19233143>

Pateicība

Šī rokasgrāmata ir izstrādāta AECED projekta “Pārmaiņu īstenošana demokrātijas izglītībā, izmantojot estētisko un ķermenisko mācīšanos, dažādības pedagoģiju un demokrātijas piedzīvošanu” (Transforming Education for Democracy through Aesthetic and Embodied Learning, Responsive Pedagogies and Democracy-as-becoming) ietvaros.

Pateicamies:

- visiem dalībniekiem un mācīšanās kopienām, kas iesaistījās AECED aktivitātēs dažādos izglītības posmos, tostarp skolēniem, pedagogiem, fasilitatoriem, skolu un institūciju darbiniekiem, kā arī ģimenēm un kopienas partneriem;
- Horvātijas, Somijas, Vācijas, Latvijas, Portugāles un Apvienotās Karalistes nacionālajām komandām par praksē balstītu pierādījumu veidošanu, kas tieši informēja šajā rokasgrāmatā iezīmētos virzienus un prakses;
- AECED konsorcijs dalībniekiem par nozīmīgo ieguldījumu “Pedagoģiskā ietvara”, starpvalstu apkopojuma (nacionālie gadījumi un salīdzinošā analīze) un citu resursu izstrādē;
- Recenzentiem par viņu ieteikumiem skaidrības, konceptuālās saskaņotības un praktiskās lietojamības pilnveidē.

SATURA RĀDĪTĀJS

1. Ievads

---

2. EKMD vieta augstākajā izglītībā

---

3. Demokrātiskās vērtības augstākajā izglītībā

---

4. Demokrātiskie principi augstākajā izglītībā

---

5. Estētisko un ķermenisko metožu izmantošana
augstākajā izglītībā

---

6. Demokrātiskā jutība

---

7. Atsaucīga pedagoģija

---

8. Pieņemošs skatījums

---

9. Ikdienas prakses un pieejas augstākajā izglītībā

---

10. Rosinoši jautājumi pedagoģu refleksija

---

11. Rokasgrāmatas noslēgums un Prakses ceļveža ievads

1. Ievads

Augstākajā izglītībā demokrātiju bieži māca, akcentējot kritisko domāšanu, debates un pilsoniskās zināšanas. Studenti apgūst demokrātiskās sistēmas, institūcijas un procedūras. Taču daudzi studenti un pedagogi demokrātiju piedzīvo kā attālinātu, procedurālu vai simbolisku parādību – kā kaut ko tādu, kas norisinās komisijās, regulējumā vai formālajā pārstāvniecībā, nevis ikdienas mācīšanās procesā.

Un tomēr demokrātija ir cieši savijusies ar mūsu ikdienas dzīvi.

Demokrātija nav ne stingri noteikta sistēma, ne iepriekš sasniedzams galamērķis. Savās kopienās mēs to nepārtraukti veidojam un pārveidojam attiecībās, vērīgumā un kopīgā rīcībā. Augstākā izglītība ir dzīva pedagoģiska vide, kurā demokrātiju ne tikai studē, bet arī piedzīvo, apšaubā un praktizē kopā ar citiem.

Demokrātija ir klātesoša jūsu semināros, darbnīcās, laboratorijās, konsultācijās un tiešsaistes vidēs. Tā izpaužas mazos, bieži vien nepamanītos brīžos: tajā, kuras balsis tiek sadzirdētas un kuras – ne, kā tiek īstenota autoritāte, kā tiek pieņemts atšķirīgais, kā tiek risinātas domstarpības un kā tiek sadalīta atbildība par kopīgo mācīšanos. Šajās ikdienas situācijās demokrātija nav tikai mācību tēma – tā tiek īstenota ikdienas praksē.

Estētiskā un ķermeniskā mācīšanās demokrātijai (EĶMD) akcentē šo dzīvo demokrātijas mācīšanās pieredzi: kā mēs uztveram, jūtam, klausāmies, iztēlojamies, kustamies un veidojam attiecības ar citiem kopīgās mācīšanās situācijās. Šīs ķermeniskās un estētiskās dimensijas veido demokrātisko dzīvi tās pamatos: uzmanībā, rūpēs, atsaucībā, atvērtībā atšķirīgajam un vienlīdzīgas vērtības atzišanā.

Šī rokasgrāmata aicina jūs pievērsties šiem pamatiem.

Kā tapa šī rokasgrāmata

Šīs rokasgrāmatas pamatā ir plašs pētniecisko pierādījumu kopums, kas apliecina, ka estētiskā un ķermeniskā mācīšanās demokrātijai var jēgpilni pārveidot demokrātisko praksi augstākajā izglītībā. AECED projektā augstākajā izglītībā Horvātijā, Somijā un Vācijā tika īstenots līdzdalības darbības pētījums, pēc tam veicot vairāku gadījumu analīzi un nacionāla līmeņa dialogus, lai izzinātu gan izaicinājumus, ar kuriem demokrātiskā prakse saskaras augstākajā izglītībā, gan pedagoģiskās iespējas, kā uz tiem reaģēt, izmantojot EĶMD. Iegūtie pierādījumi dažādos kontekstos rāda, ka pat hierarhiskā universitātes vidē ar izteiktiem laika ierobežojumiem un orientāciju uz sniegumu EĶMD var sekmēt:

- izpratnes maiņu par demokrātiju – no abstrakta jēdziena uz dzīvu pieredzi;

Projekta rezultāti: demokrātija tiek piedzīvota kā nepārtraukts attiecību process – demokrātija kā tapšana –, kas izpaužas ikdienas mācīšanās norisē, kopīgā lēmumu pieņemšanā un atbildības, atšķirību un autoritātes saskaņošanā pedagoģiskajās attiecībās.

- padziļinātu apzināšanos par varu, iekļaušanu un attiecību dinamiku mācīšanās procesā;

Projekta rezultāti: ar ķermenisku un estētisku pieeju palīdzību studenti un pedagogi attīsta demokrātisko jutību, kas ļauj skaidrāk uztvert varas attiecības, iekļaušanu un izslēgšanu, kā arī ētisko atbildību; bieži vien tas veidojas pakāpeniski, uzkrājoties pieredzei, nevis tiešas instrukcijas rezultātā.

- izziņas pārveidi, kurā zināšanas tiek kopradītas, nevis vienkārši nodotas;

Projekta rezultāti: EĶMD apvieno domāšanu, jušanu un uztveri, sekmējot holistisko mācīšanos, kurā zināšanas rodas kopīgā izziņas procesā, daudzveidīgos nozīmes radīšanas veidos (tostarp klusumā, kustībā, attēlā un žestā), kā arī atvērtībā nenoteiktībai un daudzveidībai.

- izteiktāku pedagogu profesionālo refleksivitāti un ētisko atbildību.

Projekta rezultāti: pierādījumi rāda, ka demokrātiskā mācīšanās tikai retos gadījumos norit raiti un saskanīgi; tā bieži sev līdzi nes spriedzi, ievainojamību, neērtus brīžus un domstarpības. EĶMD necenšas šo pieredzi novērst, bet palīdz pedagogiem to noturēt ar rūpību, atsaucību un ētisku uzmanību, atzīstot to par neatņemamu demokrātijas kā tapšanas daļu, nevis pedagoģisku neveiksmi.

Kopumā projekta rezultāti liecina, ka EĶMD augstākajā izglītībā nav tikai fakultatīvs papildinājums, bet gan nepieciešama pedagoģiska ievirze. No jauna saistot demokrātiskos ideālus ar izglītības ikdienas praksi, EĶMD dod iespēju demokrātiju apgūt ne tikai kā zināšanas, bet arī kā dzīvu, ētisku un attiecībās balstītu pieredzi.

Kā izmantot šo rokasgrāmatu?

Šajā rokasgrāmatā nav izklāstīti priekšraksti vai pārmaiņas iestādes līmenī; uzmanība pievērsta tam, kas jau ietilpst jūsu pedagoģiskajās iespējās – ikdienas norisēm, kurās demokrātija tiek īstenota mācību darbā, mācīšanās procesā un akadēmiskajās attiecībās. Tās mērķis nav demokratizēt pārvaldības struktūras vai aizstāvēt noteiktas politiskas nostājas. Uzmanība vērsta uz to, kā demokrātija tiek īstenota ikdienā – soli pa solim – pedagoģiskajās izvēlēs, attiecību nosacījumos un kopīgajos mācīšanās procesos.

Rokasgrāmata ir veidota kā praktiski izmantojams, pielāgojams un modulārs resurss. Nav vajadzīgas jaunas programmas vai radikāla studiju satura pārveide. Jūs varat sākt no tā punkta, kurā atrodaties, – ar izvēlēm, ko pieņemat mācību procesa vadīšanā, ar ķermeniskām un daudzveidīgām iesaistes formām, ar reflektīvu dialogu un vērīgumu pret to, kā mācīšanās tiek piedzīvota. Jūs varat strādāt ar vienu principu, vienu sadaļu vai vairākiem secīgiem virzieniem atkarībā no sava konteksta, gatavības un iestādes iespējām.

Šo rokasgrāmatu var izmantot atkarībā no jūsu pienākumiem, vajadzībām un konteksta. Tā paredzēta:

- augstākās izglītības pedagogiem jebkurā disciplīnā;
- pedagogu izglītotājiem vai doktorantu darba vadītājiem;
- izglītības attīstītājiem vai akadēmiskajiem vadītājiem;
- kultūras, mākslas vai kopienas partneriem, kas sadarbojas ar augstskolām;
- politikas veidotājiem vai institūciju pārstāvjiem, kuriem ir svarīga izglītība demokrātijai.

Neatkarīgi no jūsu lomas augstākās izglītības vidē šo rokasgrāmatu var izmantot:

- lai padziļinātu jēdzienisko izpratni par EĶMD un izglītību demokrātijai;
- kā orientieri, veidojot atsaucīgu, iekļaujošu un ķermeniskā pieredzē balstītu mācību vidi;
- kā refleksijas resursu, analizējot varas attiecības, līdzdalību un attiecību dinamiku mācīšanas un mācīšanās procesā;
- kā prakses ceļvedi pedagoģiskiem meklējumiem un eksperimentēšanai.

Rokasgrāmatā ietverti jēdzieniski skaidrojumi un reflektīvi jautājumi praktiķiem.

Šīs rokasgrāmatas Prakses ceļvedī piedāvāti praktiski EĶMD piemēri.

2. EĶMD vieta augstākajā izglītībā

Darbojoties augstākajā izglītībā, jūs jau tagad veidojat vidi, kurā demokrātija tiek piedzīvota – reizēm apzināti, bieži arī netieši. Tomēr demokrātisku mācīšanos augstākajā izglītībā nereti ierobežo hierarhiskas tradīcijas, uz demonstrējumu vērsta vērtēšanas kultūra, laika trūkums un pārmērīgs uzsvars uz kognitīvajiem sasniegumiem.

EĶMD aicina iesaistīties šīs vides veidošanā divos savstarpēji saistītos veidos: radot vietu estētiskajai un ķermeniskajai mācīšanās demokrātijai un līdzdarbojoties šajā vidē, kur demokrātija praksē īstenojas caur EĶMD.

Vietas radīšana EĶMD augstākajā izglītībā nozīmē:

- radīt nosacījumus demokrātiskai mācīšanās esošajosursos un studiju programmās, neieviešot jaunu saturu vai papildu struktūras;
- pievērst uzmanību tam, kā ikdienas mācīšanās situācijās līdzdalība tiek rosināta, atbalstīta vai ierobežota;
- dot iespēju daudzveidīgām izpausmes formām līdzās verbālai diskusijai, tostarp ķermeniskām, vizuālām, maņu un reflektīvām izpausmēm;
- organizēt laiku un tempu tā, lai varētu attīstīties refleksija, nenoteiktības pieņemšana un nozīmes veidošana;
- atzīt mācīšanās vidi – fizisko, digitālo un attiecību vidi – par aktīvu pedagoģisku telpu, nevis neitrālu ietvaru.

EKMD īstenošana augstākās izglītības mācību vidē nozīmē:

- saglabāt vērīgumu pret attiecību, emocionālo un ķermenisko dinamiku mācību procesā;
- uztvert atšķirības, viedokļu nesakritību un nenoteiktību kā demokrātiskas mācīšanās daļu, nevis kā šķēršļus, kas jānovērš;
- reflektēt par to, kā jūsu pedagoģiskajā lomā izpaužas autoritāte, atbildība un atzīšana;
- rādīt demokrātiskus klausīšanās un reaģēšanas veidus, kā arī pieņemt ievainojamību un spriedzi;
- kopā ar studentiem veidot mācīšanās pieredzi, balstoties kopīgā atbildībā un atvērtībā pret daudzveidību.

Demokrātisku mācīšanos var stiprināt ar nelieliem pedagoģiskiem pavērsieniem ikdienas darbā: izvēloties līdzdalību rosinošas darba vadīšanas stratēģijas, radot iespējas refleksijai, izmantojot daudzveidīgus iesaistes rosinājumus un veidojot attiecībās balstītu drošības sajūtu. Šādi ikdienas pedagoģiskie paņēmieni neizraisa tūlītējas institucionālas pārmaiņas, tomēr tie var būtiski mainīt to, kā jūs un jūsu studenti ikdienas mācību procesā piedzīvojat demokrātiju.

Šādas mācību vides veidošanai un uzturēšanai nepieciešama vērība pret attiecību un emocionālo drošību. Kad studējošie jūtas atzīti, cienīti un atbalstīti, viņi ir vairāk gatavi iesaistīties, riskēt un saglabāt līdzdalību arī tad, kad mācīšanās kļūst sarežģīta vai neērta. Droša mācību vide nenovērš spriedzi vai viedokļu atšķirības; tā palīdz saglabāt klātbūtni un iesaisti arī tad, kad nākas sastapties ar atšķirībām, nenoteiktību un ievainojamību. Tādējādi attiecībās balstīta drošība kļūst par būtisku demokrātiskas mācīšanās priekšnoteikumu, kas ļauj demokrātiju īstenot ne vien sarunā, bet arī tajā, kā cilvēki kopā mācās, veido attiecības un attīstās.

3. Demokrātiskās vērtības augstākajā izglītībā

Vērtības ir principi, kas nosaka mūsu rīcības virzību. Demokrātiskā sabiedrībā ikdienas dzīvi veido noteiktas vērtības, kuru pamatā ir taisnīgums un godīgums, daudzveidība, cieņa pret atšķirīgo un līdzdalība.

Izglītības iestādēs, īpaši augstākajā izglītībā, šādas vērtības kalpo kā orientieri. Tās var noteikt rīcības virzienu visos akadēmiskās dzīves kontekstos – formālajā, neformālajā un ikdienas mācīšanās kontekstā. Šīs vērtības ir svarīgi paturēt prātā un ļaut tām attīstīties līdz ar mums aktivitātēs, projektos un diskusijās.

Vērtības bieži netiek formulētas tieši; tās neatklājas tikai lekcijā paustajos vārdos. Tās izpaužas runas veidā, iemiesojas kritiskajā domāšanā un kopradē, kā arī kļūst redzamas cieņpilnā attieksmē un ievainojamības pieņemšanā.

Demokrātiskās vērtības ikvienam dod iespēju pilnvērtīgi iesaistīties augstākajā izglītībā. Tās aicina cilvēkus ne tikai būt klātesošiem, bet arī patiesi iesaistīties kopīgajā norisē un savstarpējā mijiedarbībā, kā arī augt kopā ar citiem.

“Saikne ar demokrātiju: pedagoģiskais ietvars izglītībai demokrātijai” ir noteiktas trīs demokrātiskās pamatvērtības, kas veido mācīšanās demokrātijai pamatu visos izglītības posmos:

- brīvība;
- vienlīdzība un taisnīgums;
- atsaucība.

Brīvība

Brīvība nozīmē iespēju domāt, just, izteikties un darboties kopā ar citiem. Ar to mēs sastopamies ik dienu izglītības vidē. Brīvība ir attiecību jēdziens – tā nozīmē būt brīvam kopā ar citiem, nevis brīvam no citiem.

Tā nenozīmē, ka ikviens dara, ko vēlas, un tā nav saistīta tikai ar mācību satura apguvi. Tā nozīmē, ka ikviens var iesaistīties mācīšanās procesa veidošanā, kur izpratne veidojas kopīgi. Brīvība dod studentiem un pedagogiem iespēju izpausties dažādos veidos – caur ķermeni, emocijām un radošumu – bez bailēm no nosodījuma.

Brīvība nav kaut kas tāds, kas vienkārši vai nu ir, vai nav; tā nav statiska. Tā veidojas un nostiprinās praksē. Ir svarīgi veidot mācīšanās vidi, kurā ikviens var būt patiesi klātesošs.

Domājot par savu darbu mūsdienu augstākās izglītības kontekstā, ir vērts sev uzdot vairākus jautājumus par brīvību.

- Vai ikvienam ir iespēja izteikties ne tikai vārdos, bet arī citos veidos?
- Vai cilvēkiem ir iespēja uzdot jautājumus, šaubīties un vēl nezināt, nebaidoties no nosodījuma?
- Vai mācīšanās procesā ikvienam ir iespēja tikt sadzirdētam?
- Vai ikvienam ir iespēja justies pietiekami droši, lai mainītu savu viedokli?

Vienlīdzība un taisnīgums

Vienlīdzība un taisnīgums nozīmē atzīt, ka mēs visi nesākam no vienādām pozīcijām un ka taisnīgums nenozīmē vienādu attieksmi pret visiem, bet gan atsaucīgu pieeju cilvēku atšķirīgajām vajadzībām, pieredzei un dzīves apstākļiem. Tie izpaužas tajā, kā mēs cits citu uz klausām un kā reaģējam, – ne tikai uz sacīto, bet arī uz to, ko ieraugām un sajūtam.

Tas nenozīmē prasību pazemināšanu vai īpašu privilēģiju piešķiršanu. Būtiski ir veidot tādus apstākļus, kuros ikvienam ir iespēja līdzdarboties, mācīties un tikt atzītam. Tas nozīmē pamanīt, kuru balsis tiek sadzirdētas viegli un kuras bieži paliek nesadzirdētas, un apzināti rūpēties par to, lai sarunā varētu iesaistīties arī tie, kuri ir mazāk pamanāmi vai mazāk pārliecināti par sevi.

Vienlīdzība un taisnīgums veidojas praksē. Tie nav nemainīgi principi, ko var “piemērot vienreiz”, bet gan dzīva pieredze, kas attiecībās nepārtraukti tiek veidota no jauna. Tas prasa vērīgumu, rūpes un gatavību pielāgot mācību procesu, lomas un ritmu, lai līdzdalība kļūtu iespējama ikvienam. Svarīgi ir sākt ar pastāvošās nevienlīdzības un hierarhijas atzīšanu un atsaukties uz tām kā uz sava darba pamatu.

Domājot par savu darbu mūsdienu augstākās izglītības kontekstā, būtiski pārdomāt arī jautājumus par vienlīdzību un taisnīgumu.

- Kam šeit ir viegli iesaistīties, un kam varētu būt nepieciešami atšķirīgi atbalsta vai iesaistes veidi?
- Vai atšķirīga pieredze, spējas, ķermeniskā pieredze un dzīvesstāsti tiek uztverti kā mācīšanās resursi, nevis šķēršļi?
- Vai ir ņemts vērā dzimtes aspekts?
- Vai mācīšanās procesā ir vieta atšķirīgam tempam, izpausmes veidiem un iesaistes formām?
- Vai varas attiecības starp pedagogiem un studentiem, kā arī studentu un pedagogu starpā tiek atzītas un saudzīgi pārskatītas?

Atsaucība

Atsaucība nozīmē būt vērigam un atvērtam pret to, kas notiek konkrētajā brīdī, kā arī gatavam atsaukties cilvēkiem, situācijām un attiecībām to attīstības gaitā. Tas nozīmē ievērot citus – viņu teikto, ķermenisko valodu, emocijas un arī klusēšanu.

Atsaucība nenozīmē, ka vienmēr jāzina visas atbildes vai stingri jāturas pie iepriekš izstrādāta plāna. Tā nozīmē spēju apstāties, ieklausīties un pielāgoties. Tā paredz gatavību mainīt mācību procesa norisi, ja atklājas kaut kas būtisks, un atzīt, ka nozīmīga mācīšanās nereti notiek negaidītā veidā.

Atsaucība veidojas attiecībās. Tā aicina ikvienu, kurš ir iesaistīts šajā procesā, saglabāt klātbūtni – ne tikai būt klāt, bet arī rūpēties un uzņemt atbildību par to, kā viņa rīcība ietekmē citus. Tā ir cieši saistīta ar uzticēšanos un sajūtu, ka ikviens tiek pamanīts un uztverts nopietni.

Pārdomājot atsaucību savā darbā mūsdienu augstākās izglītības kontekstā, būtiski pievērsties arī vairākiem jautājumiem.

- Vai es pamanu to, kas notiek auditorijā, arī ārpus iepriekš plānotā un sagaidītā?
- Vai esmu gatavs pielāgot savu pieeju, kad atklājas studentu vajadzības, emocijas vai jautājumi?
- Vai ir iespējams palēnināt tempu, apstāties vai mainīt virzienu, kad parādās kaut kas būtisks?
- Vai cilvēki jūtas pamanīti, sadzirdēti un uzrunāti viņiem nozīmīgā veidā?

Demokrātiskās vērtības kā dzīvā pieredze

Seminārs augstākās izglītības vidē

Semināra tēma ir reflektīvā prakse un profesionālā izaugsme. Pirms nodarbības studenti saņēma tekstu par reflektīvo praksi un jautājumus pārdomām: “Ko es līdz šim esmu sasniegjis?” “Kur es vēlos nonākt?” “Kādas ir manas bailes?” “Par kādu profesionāli es kļūstu?”.

Kad seminārs sākas, pedagogs apsēžas studentu vidū un vienkārši pasaka: “Mēs varam sākt ar brīvu sarunu.”

Pēc tam viņš klusē.

Gandrīz trīsdesmit minūtes viņš neiejaucas. Viņš vēro.

Daži studenti sāk runāt gandrīz uzreiz. Viņi komentē tekstu, sasaista to ar teoriju un pakāpeniski mēģina ievirzīt sarunu. Runājot viņi bieži paskatās uz pedagogu, cenšoties viņa sejā nolasīt apstiprinājumu, ka teiktais ir “pareizs”. Daži studenti uzmanīgi ieskatās savās piezīmēs, citi runā no personiskās pieredzes. Daži ir rūpīgi sagatavojušies, citi improvizē.

Vairāki studenti visu laiku klusē. Brīžiem telpu piepilda neveikls klusums – studenti izvairās no acu kontakta un grozās savās vietās. Galu galā kāds atkal sāk runāt, it kā vairāk tādēļ, lai izkļiedētu neveiklību, nevis lai pateiktu ko jaunu.

Brīvība

Šajā situācijā brīvība nav ērta. Nav tūlītēju norāžu, apstiprinājuma vai skaidri noteikta kritērija, pēc kura spriest, kas ir vērtīgs devums. Taču tieši šādos brīžos brīvība tiek pārbaudīta un kļūst saskatāma.

Studenti var runāt vai arī klusēt. Viņi var atsaukties uz teoriju, pieredzi vai savu neziņu. Pedagoģi nevirza diskusijas saturu un tempu, kā arī necenšas kļūst nenoteiktību. Atturoties no vērtējuma, viņš paver iespēju nozīmei veidoties bez iepriekš noteiktiem rāmjiem.

Vienlaikus šī brīvība atklāj, cik ļoti studenti ir pieraduši pie ārējas autoritātes. Daudzi brīvību piedzīvo nevis kā iespēju, bet kā nedrošību, un tas atsedz, cik dziļi akadēmiskajos ieradumos iesakņojusies vajadzība pēc apstiprinājuma un pareizības.

Vienlīdzība un taisnīgums

Pēc diskusijas pedagogs aicina ikvienu paņemt lapu un rakstiski atbildēt uz trim jautājumiem: “Kāda bija šī situācija?”, “Kā es jutos?”, “Kā es rīkojos?”.

Rakstiskās refleksijas atklāj kopīgu emocionālo ainu. Studenti šo situāciju raksturo kā neērtu, nomācošu un pat mulsinošu. Daudzi raksta par mulsumu, bailēm runāt, bailēm kļūdīties un spēcīgu gaidu, ka diskusiju vajadzētu vadīt kādam “augstāk stāvošam”, kurš arī apstiprina, kas ir pareizi.

Pārejot no mutiskas diskusijas uz individuālu rakstīšanu, pedagogs rada citu līdzdalības iespēju. Balsis, kas diskusijā palika klusējošas, tagad kļūst pamanāmas. Vienlīdzība šeit izpaužas nevis vienādā runāšanas laikā, bet vienlīdzīgā pieredzes atziņā. Taisnīgums tiek īstenots, pieļaujot atšķirīgus izpausmes veidus un nopietni uztverot emocijas, kas akadēmiskajā vidē nereti paliek apslēptas.

Studenti sāk apzināties, kā vara, hierarhija un pārliecība par sevi ietekmē to, kurš runā un kurš atturas, – un ka šie modeļi nav individuālas neveiksmes, bet kopīgi mācīšanās nosacījumi. Viņi sāk arī atzīt, ka ir mācījušies cits no cita, arī no tiem, kuri runāja, un līdz ar to saprast, ka kopīgajā mācīšanās procesā viņiem ir atbildība vienam pret otru.

Atsaucība

Saruna turpinās, tagad jau tieši pievēršoties tam, kā studenti mēdz uzvesties šādās situācijās. Daudzi raksturo, ka noslēdzas sevī, klusē vai ļauj citiem uzņemt iniciatīvu bailu, mulsuma vai neērtības dēļ runāt kursabiedru priekšā. Pedagoģs uzmanīgi klausās un, atsaucoties uz to, kas atklājas sarunā, pielāgo semināra virzību, nevis atgriežas pie iepriekš iecerētā plāna.

Pēc tam viņš sasaista šīs pieredzes ar studentu profesionālo identitāti. Ko nozīmē būt reflektējošam profesionālim, ja bailes tevi pastāvīgi apklusina? Kādas spējas ir jāattīsta ne tikai kognitīvā, bet arī emocionālā un attiecību līmenī, lai profesijā varētu rīkoties atbildīgi?

Atsaucība šeit izpaužas ķermeniski un attiecībās. Pedagoģs atsaucas uz telpas gaisotni, studentu emocijām un nozīmēm, kas atklājas gan klusumā, gan runā. Viņš norāda, ka daži studenti meklēja pedagoga skatienu, lai gūtu apstiprinājumu teiktajam – arī skatiens kļūst par daļu no mācīšanās procesa. Refleksija vairs nav tikai prakses analizēšana no distances, bet arī sevis pamanīšana konkrētajā situācijā – kā cilvēks jūtas, reaģē, noslēdzas sevī vai uzņemas atbildību.

Semināra noslēgumā studenti atzina, ka šī pieredze bija refleksijas pieredze. Demokrātija netika aplūkota kā jēdziens, bet pieredzēta mācīšanās procesā. Brīvība tika piedzīvota kā nenoteiktība un iespēja, vienlīdzība un taisnīgums – kā atšķirīgu līdzdalības un ievainojamības izpausmju atzīšana, savukārt atsauce – kā spēja pamanīt, reflektēt un pielāgot savu profesionālo rīcību.

Šis seminārs kļūst par uzskatāmu pieredzi tam, ko nozīmē profesionāli pilnveidoties, – nevis izvairīties no neērtības, bet mācoties to pieņemt, par to reflektēt un uzņemties atbildību kopīgajā izglītības procesā.

AECED 4. gadījums: Horvātija – augstākā izglītība

4. Demokrātiskie principi augstākajā izglītībā

Demokrātiskie principi parāda, kā demokrātiskās vērtības mācīšanās vidē kļūst dzīvas, sajūtamās un īstenotas praksē. Augstākajā izglītībā šie principi aktīvi veido ikdienas nosacījumus, kuros jūs, jūsu studenti un kolēģi sastopaties ar autoritāti, līdzdalību, dialogu un piederību.

EKMD demokrātiskie principi nav rīki, ko “pielieto”, vai paņēmieni, ko “ievieš”. Tie drīzāk virza jūsu pedagoģisko nostāju – to, kā veidojat mācīšanās vidi un kā attiecības attīstās jūsu nodarbībās.

AECED projektā ir izdalīti četri demokrātiskie principi:

- varas dalīšana;
- transformējošs dialogs;
- holistiskā mācīšanās;
- attiecību labbūtība.

Kopumā šie četri principi ievirza augstākās izglītības pedagoģiju demokrātijas kā tapšanas virzienā. Jūs tos īstenojat, ņemot vērā savas jomas tradīcijas, savas iestādes kultūru un studentu daudzveidīgo pieredzi. Tie nenorāda uz stingri noteiktām metodēm vai iepriekš paredzētiem soļiem, bet, strādājot ar šiem principiem, studenti tiek aicināti iesaistīties mācīšanās vidē, kur demokrātija nav tikai mācību temats – tā tiek praktizēta, īstenota ķermeniski un nepārtraukti veidojas.

Varas dalīšana

Varas dalīšana ir apzināta autoritātes, ietekmes un atbildības pārrunāšana un sadale mācīšanās procesā. Augstākajā izglītībā autoritāte bieži tiek cieši saistīta ar zināšanām, kvalifikāciju un vietu institucionālajā hierarhijā. EĶMD šo realitāti nenoliedz, bet aicina autoritāti veidot attiecībās – atsaucīgi, dialogā un atvērtībā kopīgai nozīmes radīšanai.

EĶMD pieejā varas dalīšana nozīmē radīt studentiem patiesas iespējas ietekmēt savu mācīšanās pieredzi. Vienlaikus pedagogs saglabā atbildību par ētisko robežu ievērošanu, studiju satura saskaņotību un attiecību kvalitāti mācību vidē. Taču šo nosacījumu ietvarā pedagogs apzināti paver studentiem iespēju ietekmēt mācīšanās norisi.

Studenti var pieredzēt varas dalīšanu, ja:

- viņu ieguldījums būtiski maina vai padziļina izziņas virzienu;
- lomas aktivitātēs tiek pārrunātas, nevis noteiktas iepriekš;
- ierastās pieejas tiek izjauktas un pazīstamās prakses tiek kopīgi apšaubītas un iztēlotas no jauna;
- pedagogs atklāti pamato savas izvēles un aicina par tām iesaistīties dialogā.

Šādā pieredzē studenti demokrātiju sastop nevis kā attālu ideālu vai sistēmu, ko pārvalda citi, bet kā dzīvu kopīgas atbildības praksi. Viņi sāk izprast, ka demokrātiska iesaiste nav ne atbildības deleģēšana, ne kontrole, bet gan kopīga mācīšanās nosacījumu veidošana.

Transformējošs dialogs

Transformējošs dialogs ietver izpratni, ka demokrātisks dialogs ir daudz vairāk nekā tikai argumentu paušana vai debātes. EĶMD ietvarā tiek radīta iespēja dialogam izpausties dažādās formās – klusumā un balsī, žestos, attēlos, kustībā, rakstītajā vārdā, digitālajos medijos un reflektīvās pauzēs.

Šis princips paplašina jēgpilnas līdzdalības iespējas un to, kā kopīgi veidojas izpratne. Transformējošs dialogs mudina ne tikai runāt, bet arī attīstīt dziļu klausīšanos. Tas izgaismo, ka nozīme bieži rodas ķermeniskā un estētiskā pieredzē ilgi pirms tā iegūst konceptuālu formu.

Transformējošu dialogu praksē var novērot, ja:

- studenti pirms analītiskas diskusijas idejas izzina radoši vai ķermeniskā darbībā;
- refleksijas situācijās ikvienam ir iespēja sajūst, pamanīt un kopīgi veidot izpratni;
- domstarpības tiek pieņemtas kā rosinošs brīdis – iespēja padziļināt izpratni, nevis problēma, kas nekavējoties jānovērš.

Strādājot ar šo principu, tiek atbalstīta demokrātiska mācīšanās, kurā atšķirīgais tiek pieņemts attiecībās balstītā, ētiskā un atvērtā veidā. Tas pārvērš dialogu par kopīgu nozīmes veidošanas praksi, nevis tikai argumentu apmaiņu.

Holistiskā mācīšanās

Holistiskā mācīšanās paredz, ka demokrātiska izpratne veidojas, savstarpēji mijiedarbojoties domāšanai, jušanai, sajūtu uztverei, iztēlei un rīcībai. Tomēr augstākajā izglītībā mācīšanās joprojām pārāk bieži tiek sašaurināta līdz kognitīvai apguvei, bet pieredzes ķermeniskās, emocionālās un iztēles dimensijas paliek otršķirīgas, lai gan tieši tās būtiski ietekmē ētisko spriedumu un attiecību apzināšanos.

EĶMD šīs dimensijas atkal izceļ kā būtiskas. Šajā pieejā emocijas, ķermeniskā apzināšanās un iztēle nav šķērslis akadēmiskajai stingrībai, bet gan nozīmīgi resursi, kas ļauj jēgpilni iesaistīties sarežģītās situācijās, nenoteiktībā un daudzveidībā.

Holistisko mācīšanos var atpazīt tad, ja:

- mācību aktivitātes aicina studentus līdztekus jēdzieniskai analīzei pievērst uzmanību arī emocionālajām un attiecību dimensijām;
- iztēle tiek izmantota, lai pētītu atšķirīgus skatpunktus, iespējas vai nākotnes scenārijus;
- reflektīvās prakses savieno izziņas ceļā gūto izpratni ar ķermenisko un emocionālo apzināšanos.

Holistiskā mācīšanās palīdz studentiem attīstīt spējas, kas ir būtiskas demokrātiskai dzīvei, – empātiju, vērīgumu, ētisko spriestspēju un patiesu atvērtību tam, ka cilvēku var mainīt tas, ko viņš piedzīvo un ar ko sastopas.

Attiecību labbūtība

Attiecību labbūtība attiecas uz emocionālajiem un attiecību nosacījumiem, kas padara iespējamu demokrātisku mācīšanos. Augstākajā izglītībā studentu gatavību iesaistīties, uzņemties intelektuālu risku vai jēgpilni sastapties ar atšķirīgo ietekmē tas, vai mācīšanās vide viņiem šķiet droša, cieņpilna un atsaucīga.

EĶMD attiecību labbūtība nav individuāla īpašība vai personiskās noturības jautājums. Tā ir kaut kas tāds, ko kopīgi veidojat jūs un jūsu studenti – ar izvēlēm mācību procesa vadīšanā, ar normām, par kurām kopīgi vienojaties, un ar pedagoģisko attiecību kvalitāti. Attiecību un emocionālā drošība veicina līdzdalību, taču tā ne vienmēr nozīmē komfortu vai vienprātību; demokrātiska mācīšanās bieži prasa palikt klātesošiem arī neērtos brīžos un konstruktīvi strādāt ar konfliktiem.

Prakses, kas stiprina attiecību labbūtību, ietver vērtīgu mācību procesa vadīšanu, tādu tempu, kas dod iespēju refleksijai, un tādus veidus, kā atsaukties uz citiem, kuros atzišana ir pirms vērtējuma. Pieņemošs skatījums, kas šajā rokasgrāmatā aplūkots turpmāk, ir viena no nozīmīgākajām praksēm šo nosacījumu veidošanai.

Attiecību labbūtību var atpazīt brīžos, kad:

- studenti jūtas spējīgi paust neziņu vai domstarpības, nebaidoties, ka viņu teiktais tiks noraidīts;
- atšķirīgais tiek uzņemts ar interesi, nevis vērtējumu;
- pedagogi un studenti kopīgi uzņemas atbildību par cieņpilnas un iekļaujošas mācīšanās vides uzturēšanu.

Attiecību labbūtība padara demokrātisku mācīšanos iespējamu, palīdzot studentiem saglabāt iesaisti arī spriedzes, ievainojamības un pārmaiņu situācijās. Tā rada attiecību pamatu, kurā var iesaiknoties ne tikai demokrātiski ideāli, bet arī demokrātiska prakse.

Demokrātiskie principi kā dzīvā pieredze

Reflektēt citādi

“Semestra beigās studenti, kuri projektā bija līdzdarbojušies pētniecībā un kopradē, ieradās mūsu pētniecības grupas ēkā, lai vienaudžu intervijās reflektētu par savu mācīšanās pieredzi. Jau pati vide iezīmēja pārmaiņu. Tā vietā, lai ieietu ierastā semināra telpā, viņi nonāca mūsu biroja vidē.

Kad studenti ieradās trešajā stāvā, viņu uzmanību piesaistīja gaitenis. Visā tā garumā – uz grīdas un uz galdiem – bijām izlikuši gandrīz divsimt attēlu. Studenti bija atnesuši arī koplietošanas modeļu valodas kartīšu komplektus, ar kuriem viņi bija strādājuši visa semināra gaitā.

Studenti pakāpeniski sapulcējās; tie, kuri bija ieradušies agrāk, sāka mieloties ar sagatavoto cienastu. Kad visi bija sanākuši, mēs izskaidrojām vienaudžu interviju norisi un iepazīstinājām ar intervijas vadlīnijām, kas bija vērstas uz viņu pieredzi seminārā: kas atbalstīja viņu mācīšanos, kas šķita izaicinošs un kā viņi piedzīvoja demokrātiju individuālajā un kopīgajā mācīšanās procesā.

Strādājot nelielās grupās, studenti vadīja vienaudžu intervijas. Pētnieki interviju norisē nepiedalījās. Pirms došanās uz interviju telpām mēs aicinājām studentus izvēlēties attēlus, kas vislabāk sasaucās ar viņu pieredzi saistībā ar intervijas vadlīnijām. Daži studenti ātri izvēlējās attēlu, kas uzreiz piesaistīja viņu uzmanību; citi kavējās, salīdzināja attēlus, vilcinājās vai nolika tos atpakaļ, pirms izdarīja izvēli. Atgriezušies telpās, viņi izvēlējās arī modeļu valodas kartītes, kas šķita nozīmīgas viņu refleksijai. Tikai pēc tam viņi ieslēdza diktofonus un sāka intervijas.”

Šis piemērs parāda, kā refleksiju augstākajā izglītībā var atbalstīt ar estētiskām un ķermeniskām metodēm arī tādās norisēs kā intervijas un semināra izvērtēšana, ko bieži uztver kā tikai kognitīvu vai verbālu darbību. Daudziem studentiem ne savstarpējās intervijas, ne refleksija, izmantojot attēlus vai modeļus, nebija ierasta pieeja. Tomēr tieši šie neierastie formāti radīja iespēju demokrātiskām attiecībām, refleksijai un mācīšanās procesam.

Varas dalīšana izpaudās tajā, ka mainījās runātāja, klausītāja un interpretētāja loma. Studenti intervēja viens otru, nevis tika intervēti pedagogu vai pētnieku vadībā. Lai gan procesa vadītāji izstrādāja ietvaru un rūpējās par ētisko robežu ievērošanu, studenti ar saviem jautājumiem, attēliem un izvēlētajiem modeļiem noteica refleksijas saturu, tempu un nozīmi.

Šis process sekmēja **transformējošu dialogu**, nevis vērtēšanu vai debatēšanu. Transformējošs dialogs bija klātesošs gan gaiteņa reflektīvajā vidē un tajā izvietotajos attēlos, gan studentu pieredzē, kad viņi tika aicināti vispirms izzināt idejas estētiskā pieredzē un tikai pēc tam pāriet uz analītisku apspriedi. Savstarpējo interviju un vizuālo materiālu apvienojums veicināja vērīgu klausīšanos un refleksiju. Vilcināšanās, domstarpību vai nenoteiktības brīži netika ātri pārvarēti vai izlīdzināti, bet saglabāti kā daļa no mācīšanās procesa, ļaujot priekšstatiem veidoties un mainīties savstarpējā saskarsmē.

Darbs ar attēliem, modeļu kartēm, kustību un pauzēm šajā nodarbībā sekmēja **holistisko mācīšanos**. Refleksijā tika iesaistīta ne tikai analītiskā domāšana, bet arī emocijas, ķermeniskā reakcija un personiskā pieredze. Tas pavēra iespēju daudzveidīgi veidot nozīmi un palīdzēja studentiem sasaistīt individuālus pieredzes brīžus ar kopīgām likumsakarībām.

Savukārt vēriba pret tempu, norises vidi un studentu savstarpējo mijiedarbību stiprināja attiecību labbūtību. Kopīga ēšana, pārvietošanās gaitenī un refleksija nelielās grupās palīdzēja veidot drošības un uzticēšanās sajūtu. Demokrātiska mācīšanās izpaudās ne tikai tajā, kas tika apspriests, bet arī tajā, kā mācīšanās process tika kopīgi veidots un piedzīvots.

Šis piemērs parāda, ka augstākajā izglītībā studentu iesaiste refleksijā, izmantojot estētiskās un ķermeniskās metodes, var stiprināt mācīšanās procesa līdzdalības, attiecību un demokrātisko raksturu.

AECED 7. gadījums: Vācija – augstākā izglītība

5. Estētisko un ķermenisko metožu izmantošana augstākajā izglītībā

Augstākajā izglītībā ir daudzveidīgas un pielāgojamas iespējas izmantot estētiskās un ķermeniskās metodes, lai stiprinātu demokrātisku mācīšanos.

Šīs pieejas var:

- iekļaut regulārās lekcijās jebkurā studiju jomā;
- integrēt semināros un darbnīcās;
- attīstīt neformālās un ārpus studiju procesa organizētās aktivitātēs, piemēram, studentu iniciatīvās, sadarbības projektos, mākslā balstītās iniciatīvās vai kopienā balstītās aktivitātēs.

Estētiskajām un ķermeniskajām metodēm nav nepieciešams atsevišķs studiju kurss par demokrātiju. Tās drīzāk aicina pedagogus darboties esošo struktūru ietvarā, lai demokrātija kļūtu par dzīvu pieredzi, kas nepārtraukti veidojas mācīšanās ķermeniskajā, emocionālajā, attiecību un iztēles dimensijā.

Te galvenais nav tikai saturs. Būtiskas ir attiecības, līdzdalība un tas, kā tiek veidota mācīšanās pieredze.

Estētisko un ķermenisko metožu plānošana demokrātiskai mācīšanās pieredzei: ar ko sākt?

Estētisko un ķermenisko metožu plānošana augstākajā izglītībā nesākas ar iepriekš noteiktām metodēm vai paredzētiem rezultātiem, bet ar pedagoģisku ievirzi. Praksē tas nozīmē apstāties un pārdomāt, kādus nosacījumus jūs veidojat mācīšanās un līdzdalības norisei un kā demokrātiskās vērtības un principi izpaužas jūsu ikdienas pedagoģiskajās izvēlēs.

Plānošanas process nav lineārs, un tam nav viena noteikta modeļa. Tas veidojas vērīgumā pret kontekstu, studentiem, institucionālajiem nosacījumiem un jūsu paša pedagoģisko nostāju.

Pedagogs tiek aicināts augt un pilnveidoties kopā ar studentiem, kā arī mācīties no viņiem.

Vienlaikus, lai arī šī pieeja pieļauj formas elastību, ir vairāki aspekti, kuriem plānošanas gaitā ir īpaši svarīgi pievērst uzmanību un pie kuriem atgriezties, plānojot jebkuru no piedāvātajām aktivitātēm.

Runājot par izglītību demokrātijai, izmantojot estētiskās un ķermeniskās metodes, vienmēr nozīmīgi ir trīs savstarpēji saistīti elementi: demokrātiskā jutība, atsaucīga pedagoģija un pieņemošs skatījums.

6. Demokrātiskā jutība

Demokrātiskā jutība attiecas uz ķermeniski pieredzētu apzināšanos par to, kā demokrātija tiek piedzīvota ikdienas mijiedarbībā. To nevar tieši iemācīt kā prasmi vai nodot ar skaidrojumu palīdzību. Tā veidojas pakāpeniski, kopīgā sastapšanās procesā, atkārtoti piedzīvojot līdzdalību, atzišanu, atbildību un kopīgu nozīmes veidošanu.

Augstākajā izglītībā demokrātiskā jutība veidojas attiecību kvalitātē mācību vidē: tajā, kā cilvēki tiek sadzirdēti, kā tiek pieņemtas atšķirības, kā tiek saskaņotas varas attiecības un kā tiek dalīta atbildība par mācīšanos. Vienlaikus tā ir saistīta arī ar to, kuri veido šo mācību vidi: kā cilvēki savā starpā veido attiecības, kā viņi sazinās un kuru klātbūtne, pieredze un skatpunkti tiek atzīti vai atstumti malā.

Demokrātiskā jutība ietver studentu un pedagogu demokrātisko sastapšanos ne tikai tajā, kas tiek apspriests, bet arī tajā, kā mācīšanās tiek piedzīvota un kā tā noris. Nereti šī apzināšanās vispirms izpaužas sajūtās – ķermeniskās reakcijās, emocijās, neērtības vai saiknes brīžos – un tikai vēlāk kļūst par refleksijas priekšmetu. Lai demokrātiskā jutība varētu attīstīties, mācīšanās procesam jābūt atvērtam: atvērtam dažādiem skatpunktiem un atvērtam gan studentu, gan pedagogu iztēlei.

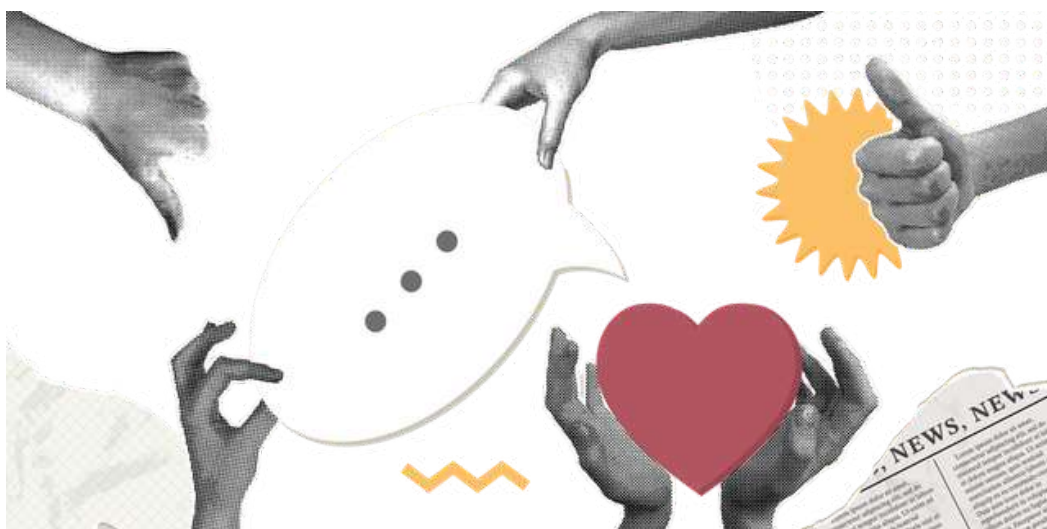
Demokrātiskās jutības attīstīšana palīdz studentiem demokrātiju īstenot savā izglītības iestādē jau šodien, nevis apgūt to tikai kā kaut ko tādu, kas aktualizēsies nākotnē viņu pilsoniskajās vai profesionālajās lomās. Estētiskā, ķermeniskā un attiecībās balstītā mācīšanās pieredzē demokrātija kļūst taustāma – tā ir kaut kas sajūtams, pārrunājams un praktizējams ikdienas izglītības norisēs. Tā veidojas līdzdalībā, atzišanā, atbildībā un sastapšanās reizēs ar atšķirīgo.

Plānojot darbu ar estētiskajām un ķermeniskajām metodēm, pedagogi var sākt ar jautājumu par to, vai un kā mācību aktivitātes, dažādas situācijas un atsevišķi brīži ļauj demokrātiju piedzīvot, nevis tikai par to runāt.

Vadlīniju jautājumi

- Kādas līdzdalības iespējas šī mācību situācija rada – kuriem studentiem?
- Kā atšķirības (pieredzē, pašpārliecinātībā, ķermeniskumā, skatpunktā) tiek padarītas redzamas un nozīmīgas?
- Kā atbildība par mācīšanos tiek dalīta starp studentiem un pedagogiem?
- Ko šī pieredze studentiem ļauj sajust par taisnīgumu, iekļaušanu un varas attiecībām?

Šie jautājumi vienlīdz attiecas uz lekcijām, semināriem, kā arī neformālām un ārpus studiju procesa organizētām aktivitātēm, palīdzot pedagogiem atpazīt demokrātiju kā kaut ko tādu, kas tiek īstenots jau tagad.

7. Atsaucīga pedagoģija

Atsaucīga pedagoģija ir veids, kā būt klātesošam, vērīgam un atvērtam mācīšanas un mācīšanās situācijās. Tā nav noteikta metode vai paņēmienu kopums, ko visos kontekstos var izmantot vienādi. Tā veidojas nepārtrauktā uzmanībā pret cilvēkiem, attiecībām un situācijām to attīstībā, kā arī gatavībā atsaukties, nevis tikai sekot iepriekš noteiktam plānam.

Augstākajā izglītībā atsaucīga pedagoģija izpaužas tajā, kā pedagogi un studenti mācīšanās vidē pievēršas cits citam: kā tiek pamanīti verbāli un neverbāli signāli, kā veidojas mijiedarbības temps un ritms un kā tiek noturēti neziņas, spriedzes vai intereses brīži. Vienlaikus tā attiecas arī uz pedagoga attiecībām ar sevi – uz to, kā viņš pamana savas reakcijas, ieradumus un pieņēmumus un kā tie ietekmē līdzdalību un varu mācīšanās vidē.

Atsaucīga pedagoģija palīdz skatīt demokrātiskas sastapšanās ne tikai no iepriekš iecerētā, bet arī no tā, kā mācīšanās norit konkrētajā brīdī. Tā ietver spēju būt vērīgam pret ķermeniskajām reakcijām, emocionālo gaisotni, klusumu un pārmaiņām grupas dinamikā. Nereti atsaucība sākas ar pamanīšanu – ar pauzi, vilcināšanos vai enerģijas maiņu – un tikai vēlāk pārtop apzinātā pedagoģiskā izvēlē.

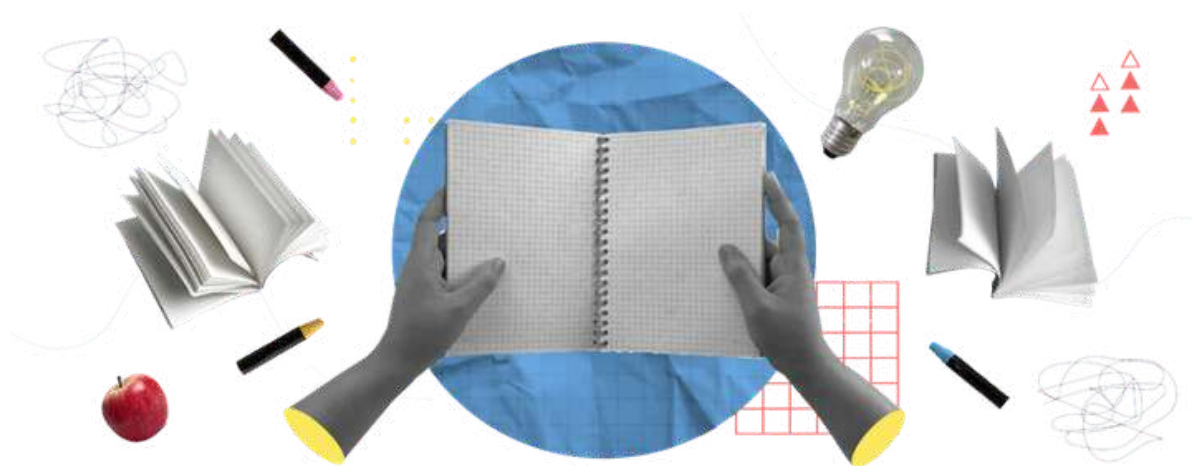
Atsaucīgas pedagoģijas attīstīšana palīdz pedagogiem un studentiem būt klātesošiem sarežģītās situācijās, nevis tās apiet. Tā sekmē tādu mācīšanās vidi, kur neziņa netiek uzreiz novērsta, kur atšķirības var tikt pētītas un kur topošās nozīmes tiek uztvertas nopietni. Estētiskā, ķermeniskā un attiecībās balstītā mācīšanās pieredze ļauj atsaucību piedzīvot kā vērīgumu, rūpes, kopīgu atbildību un atvērtību pārmaiņām, tādējādi ļaujot demokrātiju izdzīvot praksē.

Plānojot darbu ar estētiskajām un ķermeniskajām metodēm, pedagogi var sākt ar jautājumu, kā saglabāt vērīgumu un atsaucību pret to, kas atklājas mācīšanās procesā, nevis pievērsties tikai tam, kas iepriekš iecerēts vai sagaidīts.

Rosinoši jautājumi

- Kā es pamanīšu to, kas mācīšanās vidē notiek līdzās iepriekš ieplānotajam? Vai es pie tā atgriezīšos refleksijā vēlāk? Kā?
- Kā es varu atsaukties uz studentu verbālajiem un neverbālajiem signāliem, tostarp klusumu, vilcināšanos vai neērtību? Kā es viņus aicināšu atsaucīgāk attiekties citam pret citu?
- Vai esmu gatavs, ja nepieciešams, palēnināt tempu, ieturēt pauzi vai pielāgot mācīšanās procesu?
- Kā manas paša ķermeniskās, emocionālās un attiecību reakcijas ietekmē līdzdalību un drošību?

Šie jautājumi vienlīdz attiecas uz lekcijām, semināriem un neformālām vai ikdienas mācīšanās situācijām, palīdzot pedagogiem veidot tādu mācīšanās vidi, kurā demokrātiska iesaiste var rasties, atsaucību īstenojot praksē.

Rozā balons lekciju zālē

Lekciju zālē virs studentu galvām peld rozā balons. Tas lēni slīd arvien zemāk, līdz to var aizsniegt arī studenti, kuri palikuši stāvam uz grīdas. Kāds students, stāvot uz krēsla, izstiepjas un pēdējā brīdī to satver. Cits, palicis lejā, stiepjas pēc lejup nokarenās auklas (tās, ko biju aizmirsusi noņemt), taču apmulst un vilcinās, jo nav drošs, vai tā drīkst. Es izmantoju šo mirkli un nomainu balonu pret citu, kam auklas vairs nav. Spēle turpinās.

Drīz vien visu zāli pārņem satraukuma pilna, rotaļīga rosība, un tā iesaista arī tos studentus, kuri līdz tam tikai sēdēja un vēroja. Pēc īsa brīža daži metas palīgā saviem kursabiedriem, kuriem izredzes ir mazākas. Garākas rokas un augstāki lēcieni viņiem dod priekšrocību, un viņi atņem balonu grupai uz krēsliem. Smaidi kļūst arvien plašāki, un, skatieniem sastopoties, viņi dalās priekā par izdošanos. Gaisā virmo enerģija un aizrautība. Kad uzdevums beidzas, studenti viegliem soļiem atgriežas savās vietās, vēl aizvien pacilāti un satraukuma pilni.

Grūti vārdos izteikt, kas šī uzdevuma laikā īsti notiek, taču kaut kas būtiski mainās viņu pieredzē un uztverē. Temats studentus uzrunā citādi nekā iepriekšējos gados. Īpaši spēcīgs ir brīdis, kad studenti – gan tie, kuri piedalās, gan tie, kuri vēro, – nonāk atšķirīgās pozīcijās, cenšoties aizsniegt balonu. Bez vārdiem, tikai mīmikā un žestos, kļūst nolasāms, kā viņi šīs lomas piedzīvo. Uz mirkli šķiet, ka viņi patiešām sajūt, ko nozīmē būt apstākļu ierobežotam vai, gluži pretēji, atrasties priekšrocību pusē.

No krēsla kāds students aizdomājas, kā pārējie vispār varētu tikt pie balona, ja augšējai grupai jau pašā sākumā ir augstuma pārsvars. Sākumā no augšas kontrolēt situāciju šķiet viegli, taču, tiklīdz pie tiem, kas palikuši lejā, ierodas palīgi, viss kļūst sarežģītāk. Tie, kuri ir uz grīdas, ir acīmredzami neizdevīgākā stāvoklī, un brīžiem mēģināt šķiet gandrīz bezjēdzīgi.

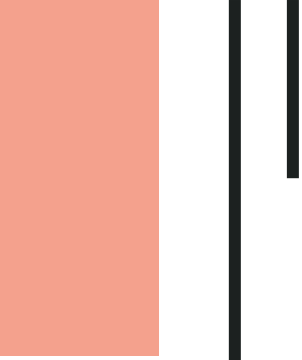
Tomēr, balonam pietuvojoties tuvāk un grīdas grupai izjaucot augšējās grupas pārsvaru, uzplaiksnī prieks un satraukums. Atrodoties vājākajā pozīcijā, kārdinājums pārkāpt noteikumus kļūst jo īpaši spēcīgs.

Kāds no studentiem reflektēja par taisnīgumu, un, viņaprāt, vienlīdzība nozīmētu, ka visi stāv uz grīdas un visiem ir vienādi noteikumi. Taču uzdevums atklāja, ka arī tas vēl nebūtu taisnīgi – daži dalībnieki bija ļoti maza auguma, citi krietni garāki. Patiesi taisnīgs risinājums, viņaprāt, būtu iedot īsāka auguma dalībniekiem krēslus, lai viņu sākuma pozīcija būtu līdzvērtīga garāko dalībnieku sākuma pozīcijai. Tikai tad visai grupai būtu vienlīdzīgas iespējas tiekties augšup un aizsniegt balonu.

Šis lekcijā īstenotais ķermeniskais vingrinājums atklāj, ka ķermeniskās pozīcijas mācīšanās vidē, piemēram, sēdēšana uz krēsla vai stāvēšana uz grīdas nav neitrālas – tās ietekmē gan rīcībspēju, gan pieredzi.

Tas arī parāda, ka ķermeniskā pieredze ir tūlītēja, bet vienlaikus atvērta interpretācijai. Ķermenis mācās un jūt konkrētajā brīdī, vienlaikus kļūstot par pamatu pārdomām par sociālajām struktūrām un nevienlīdzību. Šis vingrinājums nav tikai fiziska darbība, bet arī pedagoģisks paņēmiens – ķermeniskā mācīšanās padara redzamu grupas dinamiku.

“Tomēr īsi pirms lekcijas, kad savā kabinetā pūtu balonus, es gandrīz atteicos no šīs ieceres. Es vilcinājos, baidoties, ka universitātes vidē šis vingrinājums varētu šķist pārāk bērnišķīgs. Taču tieši rotaļas prieks un enerģija iesaistīja studentus un rosināja sarunu par sarežģītiem globālās ekonomikas jautājumiem, kas bieži šķiet attālināti no ikdienas. Viss šis vingrinājums spilgti parāda, kā ķermeniskums var atklāt slēptas varas attiecības un sadarbības iespējas.”

Atsaucīga pedagoģija šajā piemērā ir cieši saistīta ar vienlīdzību un iekļaušanu. Tā ne tikai atzīst, bet var arī mērķtiecīgi veicināt izpratni par atšķirībām līdzdalībā, kas saistītas ar dzimti, kultūru un pieredzi. Tā uzsver, ka mācīšanās vienmēr ir ķermeniska un attiecībās balstīta un ka augstākās izglītības pedagogi var radīt nosacījumus, kuros demokrātiju iespējams piedzīvot pašā mācīšanās procesā. Šajā gadījumā atsaucība nozīmē ne tikai vērtīgumu pret studentiem, bet arī apzinātu attieksmi pret savām ķermeniskajām, emocionālajām un attiecību reakcijām pedagoģiskajā darbā. Atsaucība attīstās pedagoga spējā pamanīt neērtības, aizsargreakcijas vai iekšējas steigas mirkļus sevī un vienlaikus izturēt neziņu un nenoteiktību, nesteidzoties tās priekšlaikus novērst.

AECED 5. gadījums: Somija – augstākā izglītība

Šis piemērs, kurā pedagogs ikgadējā lekcijā par globālo ekonomisko nevienlīdzību izmantoja rozā balonu kā inovatīvu paņēmienu, mudināja studentus reflektēt par savām privilēģijām un to, kā tās saistās ar mazāk aizsargātām grupām. Atsaucīga pedagoģija šajā piemērā ir cieši saistīta ar vienlīdzību un iekļaušanu. Tā ne tikai atzīst, bet var arī mērķtiecīgi veicināt izpratni par atšķirībām līdzdalībā, kas saistītas ar dzimti, kultūru un pieredzi. Tā uzsver, ka mācīšanās vienmēr ir ķermeniska un attiecībās balstīta un ka augstākās izglītības pedagogi var radīt nosacījumus, kuros demokrātiju iespējams piedzīvot pašā mācīšanās procesā. Šajā gadījumā atsaucība nozīmē ne tikai vērtīgumu pret studentiem, bet arī apzinātu attieksmi pret pašā ķermeniskajām, emocionālajām un attiecību reakcijām pedagoģiskajā darbā. Atsaucība attīstās pedagoga spējā pamanīt neērtības, aizsargreakcijas vai iekšējas steigas mirkļus sevī un vienlaikus izturēt neziņu un nenoteiktību, nesteidzoties tās priekšlaikus novērst.

8. Pieņemošs skatījums

Pieņemošs skatījums ir veids, kā ieraudzīt otru un atsaukties uz viņu, priekšroku dodot atzišanai, nevis tūlītējam vērtējumam. Tā ir ķermeniskā pieredzē un attieksmē sakņota pamatprakse, kas stiprina emocionālo un attiecību drošību mācību vidē. Tas nenozīmē izvairīšanos no kritiskas izvērtēšanas vai akadēmisko prasību pazemināšanu. Drīzāk tas nosaka, kā un kurā brīdī tiek pausts vērtējums, lai students vispirms tiktu atzīts kā cilvēks un uzlūkots ar cieņu.

Augstākajā izglītībā, kur vērtēšana, kritiska analīze un sasniegumu izvērtēšana ir būtiska akadēmiskās dzīves daļa, pieņemošam skatījumam ir nozīmīga loma tajā, kā studenti piedzīvo līdzdalību, gatavību riskēt un piederības sajūtu. Tas veido demokrātisku sastapšanos ne tikai caur to, kas tiek vērtēts, bet arī caur to, kā cilvēki ikdienas mācīšanās situācijās tiek ieraudzīti, uzrunāti un kā uz viņu teikto tiek reaģēts.

Pieņemošs skatījums nozīmē atsaukties uz citiem ar atvērtību, vērgumu un interesi, pirms pāriet pie interpretācijas, vērtēšanas vai kritikas. Tā nav metode, bet gan ķermeniskā pieredzē balstīta ievirze, kas izpaužas balss tonī, stājā, tempā un attiecību klātbūtnē. Pieņemošs skatījums palīdz gan studentiem, gan pedagogiem paust neziņu, atšķirīgumu un vēl tikai topošas idejas, nebaidoties no tūlītēja noraidījuma vai nosodījuma.

Pieņemošs skatījums darbojas vairākos savstarpēji saistītos līmeņos. Tas ietver pedagoga vērgumu pret sevi pašu, pamanot savas ķermeniskās, emocionālās un attiecību reakcijas – piemēram, neērtību, steigu vai aizsargreakciju –, tās uzreiz nenosodot. Tas ietver arī pedagoga veidu, kā ieraudzīt studentus un atsaukties uz viņiem, vispirms ievērojot to, kas ir klātesošs (idejas, emocijas, žestus vai klusumu), un tikai pēc tam ievirzot sarunu vai izsakot vērtējumu. Visbeidzot, tas attiecas arī uz studentu savstarpējo mijiedarbību, jo pedagogs ar savu piemēru rāda un rosina tādus klausīšanās un reaģēšanas veidus, kuros priekšroka tiek dota atzišanai un cieņpilnai klātbūtnei.

Pieņemoša skatījuma attīstīšana stiprina emocionālo un attiecību drošību kā priekšnoteikumu estētiskajai un ķermeniskajai mācīšanās pieredzei. Drošība šeit nenozīmē komfortu vai vienprātību. Tā nozīmē tādu nosacījumu veidošanu, kuros studenti var saglabāt iesaisti arī sarežģītās, grūtās un reizēm neērtās demokrātiskās sastapšanās situācijās. Ja pieņemošs skatījums ir klātesošs, studenti biežāk uzņemas risku, ieklausās citu skatījumā un nezaudē iesaisti arī nesaskaņu vai nenoteiktības brīžos.

Plānojot darbu ar estētiskajām un ķermeniskajām metodēm, pedagogi var pārdomāt, kā pieņemošs skatījums tiks veidots mācību vidē, uztverot to kā kopīgu pedagoģisku praksi, nevis tikai individuālu īpašību.

Vadlīniju jautājumi

- Kā es varu veicināt to, lai studenti vispirms ieraudzītu otru un atsauktos uz viņu ar atzišanu, nevis vērtējumu?
- Kā es vispirms atzīstu studentu ieguldījumu un tikai pēc tam to vērtēju vai kritiski izvērtēju?
- Ko par atzišanu un piederības sajūtu liecina mans balss tonis, stāja un temps?
- Kā es reaģēju uz savu neērtību vai aizsargreakciju nenoteiktības brīžos? Kā es aicinu studentus rīkoties līdzīgi?

Šie jautājumi vienlīdz attiecas uz lekcijām, semināriem, kā arī neformālām un ārpus studiju procesa organizētām aktivitātēm, palīdzot veidot mācību vidi, kas balstīta atzišanā, rūpēs un kopīgā atbildībā.

9. Ikdienas prakses un virzieni augstākajā izglītībā

Šajā sadaļā piedāvāti pieci praktiski virzieni, kas palīdz EĶMD iekļaut ikdienas pedagoģiskajā darbā, nepārveidojot visu kursu. Uztveriet tos kā sākumpunktus, nevis secīgus soļus. Varat sākt ar vienu virzienu, kas atbilst jūsu kontekstam, vēlāk pie tā atgriezties vai, praksei attīstoties, apvienot vairākus.

1. pieeja: Ievērošana un noskaņošanās

Izmantojiet to, ja vēlaties labāk saprast, kas notiek jūsu mācīšanās vidē.

Praksē: īsas klātbūtnes un noskaņojuma pārbaudes; ievērošana, kurš iesaistās un kurš paliek malā; uzmanības pievēršana mijiedarbības dinamikai, klusumam, tempam un emocionālajai gaisotnei; vārdos nosaucot to, kas tiek sajūts, pirms pievērsties satura analīzei.

2. pieeja: Daudzveidīga nozīmes veidošana

Izmantojiet to, ja mācību procesā dominē verbāla diskusija vai ja daļai studentu ir grūti iesaistīties dialogā.

Praksē: aiciniet atsaukties ar attēlu, kartējumu, kustību, skaņu, priekšmetiem, īsu rakstīšanu vai vizuāliem ierosinājumiem, pēc tam to iekļaujot kopīgā refleksijā.

3. pieeja: Reflektīvs dialogs

Izmantojiet, ja vēlaties sasaistīt pieredzi ar mācīšanos un demokrātisko apzināšanos.

Praksē: strukturēta refleksija pēc aktivitātēm; dialogs, kurā tiek iekļauti jautājumi par varu, iekļaušanu un atbildību; refleksija ne tikai par to, “ko mēs iemācījāmies”, bet arī par to, “kā mēs mācījāmies kopā”.

4. pieeja: Kopīga atbildība un varas dalīšana

Izmantojiet, ja vēlaties, lai studenti skaidri noteiktās robežās jēgpilni ietekmētu atsevišķus mācīšanās aspektus.

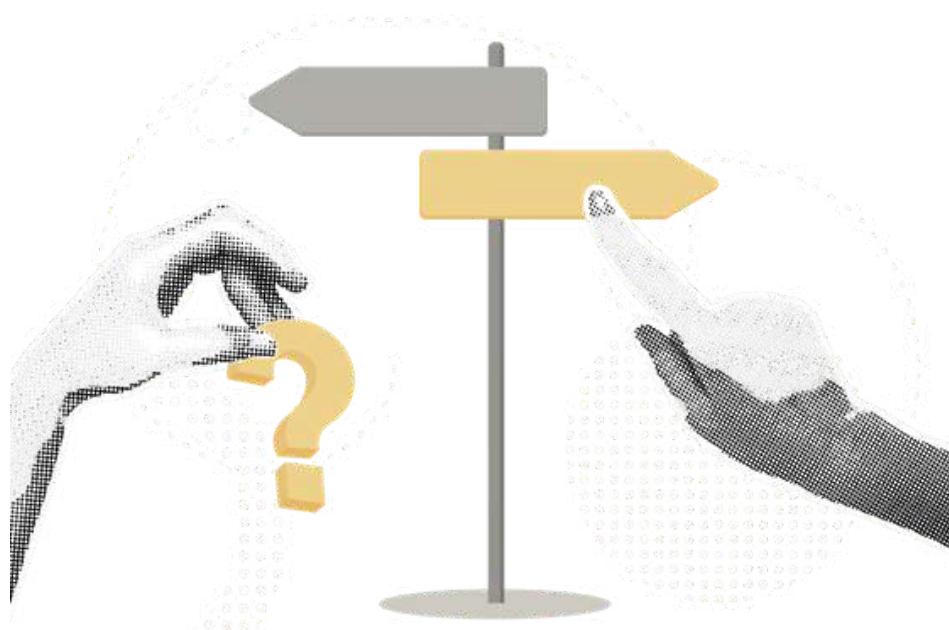
Praksē: saskaņotas lomas, studentu vadīti izpētes posmi, kopīgi veidoti kritēriji vai jautājumi, sarunas vadīšana pārmaiņus dažādiem dalībniekiem, kopīgas vienošanās par diskusiju un atgriezenisko saiti.

5. pieeja: Spriedzes un atšķirību pieņemšana

Izmantojiet to, ja parādās konflikts, neērtība vai neziņa, vai arī tad, ja no tās cenšas izvairīties.

Praksē: palēnināt tempu, nevis steigties ar risinājumu; atzīt neērtību; izmantot pieejas, kas palīdz ieklausīties citos arī tad, ja viedokļi atšķiras; veidot iespēju atbildīgi paust atšķirīgu viedokli bez bailēm no pazemojuma vai noslēgšanās.

Šie virzieni palīdz saprast, ka demokrātiska mācīšanās veidojas no nelielām, atkārtotām pedagoģiskām izvēlēm. Laika gaitā tās veido tādu mācīšanās vidi, kurā demokrātija ir ne tikai apspriesta, bet arī piedzīvota līdzdalībā, atzīšanā, kopīgā atbildībā un spējā saglabāt iesaisti, sastopoties ar atšķirīgo.

10. Jautājumi pedagoga refleksijai

Refleksija ir būtiska EĶMD dimensija. Augstākajā izglītībā tā palīdz pedagogiem pievērst uzmanību tam, kā demokrātija izpaužas ikdienas pedagoģiskajās attiecībās, lēmumos un reakcijās.

Tālāk piedāvātie jautājumi nav domāti kā vērtēšanas rīks vai kontrolsaraksts. Tie ir aicinājums uz nepārtrauktu reflektīvu izziņu, kas palīdz pedagogiem pamanīt, kā demokrātiskās vērtības, principi un demokrātiskā jutība atklājas viņu pedagoģiskajā praksē.

Pedagogi šos jautājumus var izmantot individuāli, kopā ar kolēģiem vai profesionālās mācīšanās kopienās. Pie tiem var atgriezties atkārtoti, jo demokrātiska mācīšanās nav lineāra un nemitīgi attīstās.

Pievēršot uzmanību demokrātiskajām vērtībām

- Kādos veidos studenti manā pedagoģiskajā darbā piedzīvo brīvību? Kur brīvība var šķist ierobežota, un kāpēc?
- Kā vienlīdzība un taisnīgums izpaužas praksē? Kuru līdzdalība ir visredzamākā, un kura tiek novērtēta vairāk?
- Kā es pamanu studentu vajadzības, emocijas un ritmu, un kā uz to atsaucos? Kur atsaucība izpaužas skaidri, un kur tās trūkst?

Demokrātisko principu refleksija

- Kā manā pedagoģiskajā darbā tiek īstenota un saskaņota varas dalīšana? Vai tā ir redzama tiem, kas iesaistīti mācīšanās procesā?
- Kādas dialoga formas tiek rosinātas, un kuras paliek otrajā plānā?
- Kā mācīšanās procesā savienojas domāšana, jušana un maņu uztvere?
- Kas manā mācību vidē palīdz stiprināt attiecību labbūtību, īpaši spriedzes vai nenoteiktības brīžos?

Demokrātiskās jutības attīstīšana

- Kādi neērtības, vilcināšanās vai savstarpējas sapratnes brīži atklājas mācīšanās procesā?
- Kā studenti un es reaģēju uz atšķirībām, domstarpībām un nenoteiktību?
- Kādas ķermeniskas vai emocionālas norādes vēsta par pārmaiņām demokrātiskajā jutībā?

Pedagoga refleksivitāte

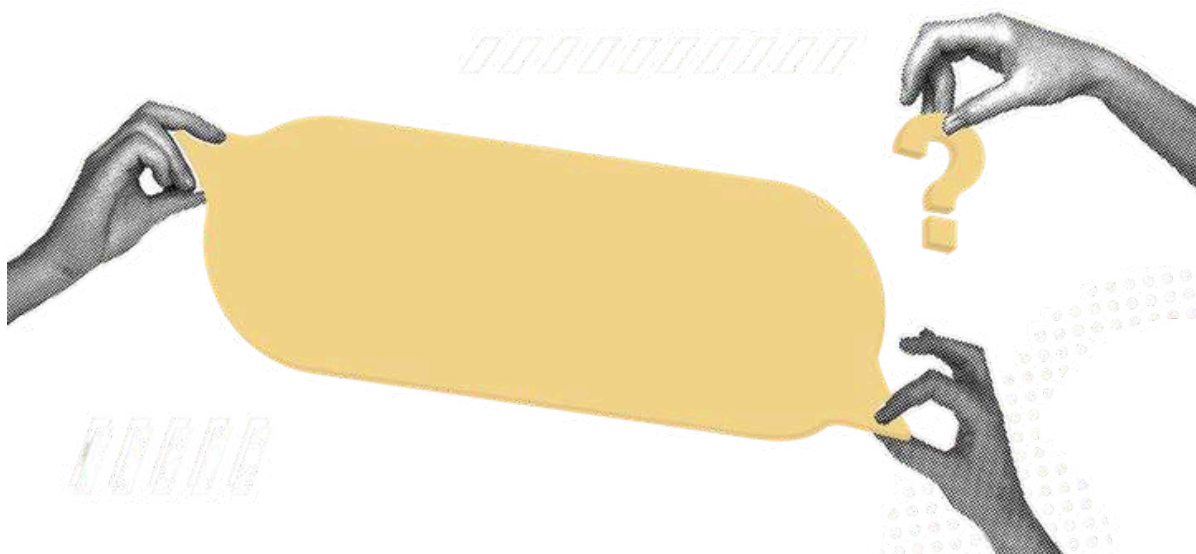
- Kādas ķermeniskās, emocionālās vai attiecību reakcijas es sevī pamanu mācīšanas procesā?
- Kā mani ar autoritāti vai kontroli saistītie ieradumi ietekmē līdzdalību?
- Kā es īstenoju pieņemošu skatījumu uz sevi, īpaši nenoteiktības vai grūtību brīžos?

Iekļaušana un ētiskā atbildība

- Kā dzimte, kultūras konteksts, valoda vai iepriekšējā izglītības pieredze ietekmē līdzdalību manā mācību darbā?
- Kādus pieņēmumus par izpausmes veidiem, pašpārliecinātību vai iesaisti es, iespējams, neapzināti nostiprinu?
- Kā es varu saglabāt vērtīgumu pret iekļaušanu, vienlaikus neiedalot studentus sastingušās kategorijās?

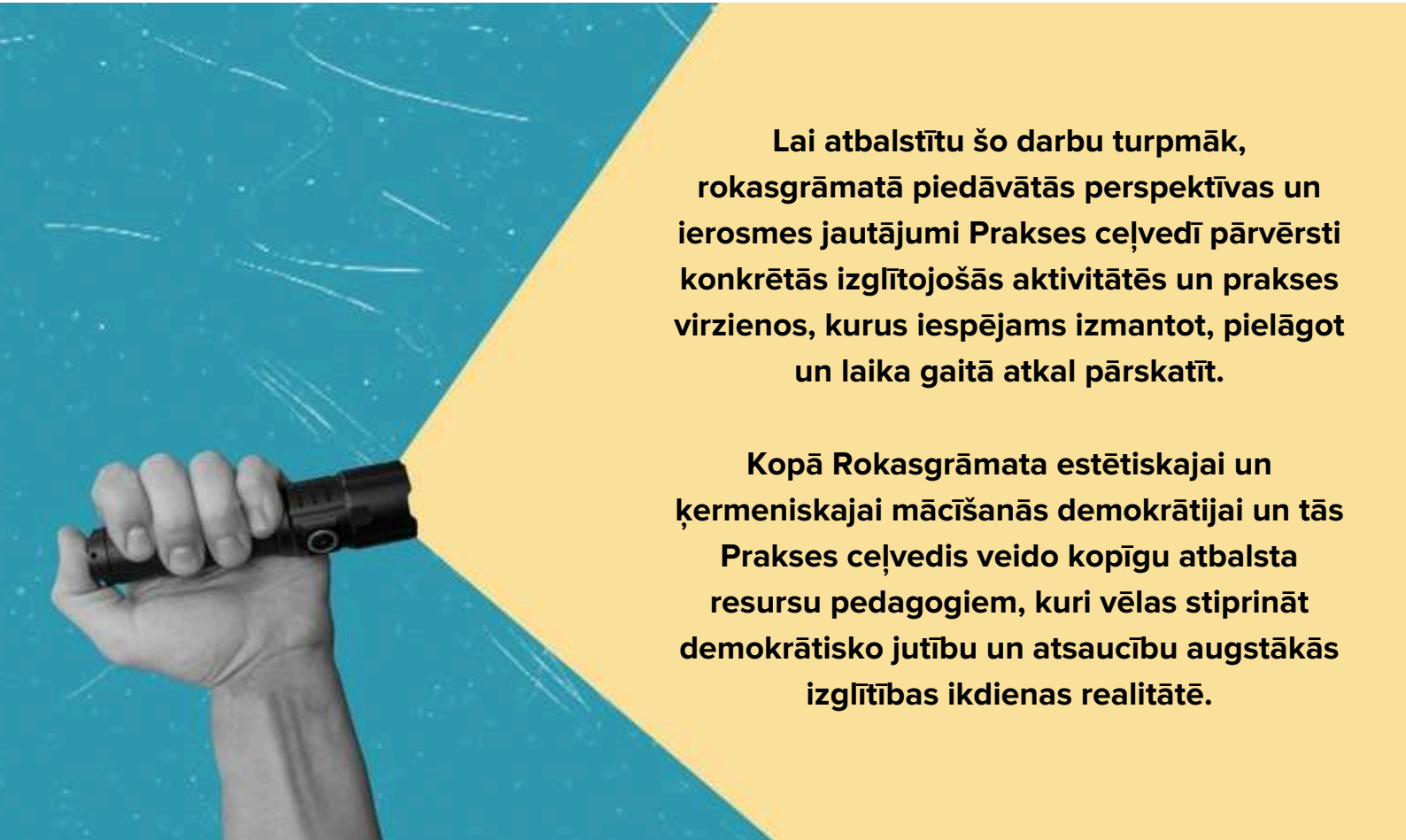
Šie jautājumi nav domāti viennozīmīgām vai galīgām atbildēm. Tie palīdz veidot praksi, kurā pedagogs pamanu, apstājas un atgriežas pie pieredzētā, saglabājot atvērtību mācīties no savas pedagoģiskās darbības.

Reflektīva iesaiste šajā procesā palīdz pedagogiem stiprināt spēju veidot demokrātisko jutību, atsaucību un attiecību drošību, tādējādi atbalstot demokrātiju kā tapšanu augstākajā izglītībā.

11. Rokasgrāmatas noslēgums un prakses ceļveža ievads

Šajā rokasgrāmatā demokrātija augstākajā izglītībā aplūkota kā dzīva, attiecībās balstīta un ķermeniski pieredzēta prakse, kas veidojas ikdienas pedagoģiskajās izvēlēs, nevis iepriekš noteiktos modeļos vai gatavos priekšrakstos. Izvirzot priekšplānā estētisko un ķermenisko mācīšanos demokrātijai (EĶMD), tā aicina pedagogus pievērst uzmanību tam, kā ikdienas mācīšanas un mācīšanās situācijās izpaužas līdzdalība, autoritāte, atšķirības un atsaucība.

Lai atbalstītu šo darbu turpmāk, rokasgrāmatā piedāvātās perspektīvas un ierosmes jautājumi Prakses ceļvedī pārvērsti konkrētās izglītojošās aktivitātēs un prakses virzienos, kurus iespējams izmantot, pielāgot un laika gaitā atkal pārskatīt.

Kopā Rokasgrāmata estētiskajai un ķermeniskajai mācīšanās demokrātijai un tās Prakses ceļvedis veido kopīgu atbalsta resursu pedagogiem, kuri vēlas stiprināt demokrātisko jutību un atsaucību augstākās izglītības ikdienas realitātē.